

Witold Wielki w każdej tatarskiej rodzinie

Antoni Radczenko

Przed 591. laty w Trokach zmarł wielki książę litewski Witold. Jest on ważną postacią nie tylko w pamięci historycznej Litwinów, ale również Tatarów, którzy dotychczas darzą go wielkim szacunkiem. Motiejus Jakubauskas jako działacz mniejszości tatarskiej uważa, że portret wielkiego księcia jest w każdej tatarskiej rodzinie na Litwie.

Trudno powiedzieć, co myślał wielki książę w ostatnich dniach swojego życia, które naprawdę było nietuzinkowe i burzliwe. Przyszły bohater narodowy Litwy prawdopodobnie przyszedł na świat w Starych Trokach w okolicach roku 1355 jako syn wielkiego księcia Kiejstuta i kapłanki pogańskiej Biruty. Pierwszą połowę życia spędził na walce ze swym stryjecznym bratem Jagiełłą, który później stał się jego sojusznikiem. Zmieniał sojusze, a nawet dwa razy przyjmował chrzest. Raz w obrządku zachodnim z rąk Krzyżaków, a kilka lat później w obrządku wschodnim. Z jednej strony wzmocnił instytucję państwa, przybliżając kraj do ówczesnych standardów europejskich. Z drugiej, na ostatnie lata panowania pada cień nieudanej koronacji. W 1429 r. król Węgier i Niemiec, Zygmunt Luksemburczyk, zaproponował koronę Witoldowi, co miało odbyć się na przełomie lata i jesieni następnego roku. Do koronacji jednak nigdy nie doszło.

WITOLD OBOK MICKIEWICZA

Lista dokonań Witolda Wielkiego jest naprawdę imponująca. W świadomości masowej, oprócz zwycięstwa w Bitwie pod Grunwaldem, jest kojarzony z osiedleniem Tatarów na terytorium Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Tatarzy litewscy darzą dużym szacunkiem Witolda Wielkiego
Fot. Marian Paluszkiewicz

– Osoba Witolda ma dla nas szczególne znaczenie. Gdyby było inaczej, to raczej wspólnota tatarska nie postawiłaby mu pomnika w Rejzach z okazji rocznicy bitwy pod Grunwaldem. O szczególnym szacunku świadczy też to, że jego portret jest praktycznie w każdej rodzinie tatarskiej. Można powiedzieć – w każdej chacie. Też mam jego popiersie u siebie oraz inne rzeczy z nim powiązane – tłumaczy w rozmowie z „Kurierem Wileńskim” Motiejus Jakubauskas, wiceprzewodniczący Związku Wspólnot Litewskich Tatarów.

Rejże to nieduża wieś w rejonie olickim z zabytkowym meczetem i cmentarzem muzułmańskim. Ogółem na świecie wzniesiono kilkadziesiąt pomników Witolda Wielkiego. Większość powstała w latach 30. minionego wieku, kiedy na Litwie z pompą obchodzono 500. rocznicę śmierci Witolda. Jednak pierwszy pomnik wielkiego księcia, autorstwa Antoniego Wiwulskiego, powstał w 1910 r. w Krakowie. Na terenie Litwy

pierwszy pomnik Witolda powstał w 1912 r. w majątku Michała Bażeńskiego w Burbiszkach. Rok wcześniej w tym samym majątku powstał pierwszy litewski pomnik Adama Mickiewicza. Autorem obu pomników był rzeźbiarz Kazimierz Ulański, pochodzący z Poniewieża.

„We wsi żmujdzkiej Burbiszki, należącej do p. Michała Bażeńskiego, wzniesiony został pierwszy na Litwie pomnik Mickiewicza. Fundatorem jest dziedzic Burbiszek, a wykonawcą dzieła – Kazimierz Ulański, wychowaniec Krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych, artysta z pięknie zapowiadającą się przyszłością. Odświeżenie pomnika, który umieszczony został wśród wspaniałego parku, odbyło się skromnie, w obecności niewielkiego zgromadzenia; wszyscy jednak obecni czuli doniosłość chwili, na wszystkich spłynęły niezatarte wrażenia” (pisownia oryginalna) – tak opisywało uroczyste odświeżenie pomnika wieszczka pismo „Biesiada Literacka”.

16. >>

ROLA GIEDYMINA

Pierwsze kontakty między Litwą a Tatarami rozpoczęły się za czasów wielkiego księcia Giedymina, kiedy granice państwa dotarły do Złotej Ordy. Z lat 1319-20 pochodzą pierwsze wzmianki o tym, że Tatarzy walczyli po stronie Giedymina z Krzyżakami.

– Z pewnością, obok Witolda, to Giedymina jest również postacią odgrywającą szczególną rolę w tatarskiej historii. To za jego czasów zawarto pierwsze umowy. Właśnie 700-lecie tych kontaktów jest poświęcony Rok Tatarski na Litwie – podkreśla Jakubauskas.

KIEDY I DLACZEGO?

Dokładnych historycznych danych nie posiadamy, kiedy doszło do osiedlenia Tatarów na Litwie. Najprawdopodobniej doszło do tego pod koniec XIV w., kiedy Witold był zaangażowany w wewnętrzne walki o przywództwo w Złotej Ordzie. „Dotychczasowa literatura przedmiotu wysuwa hipotezę, że podstawową siłą sprawczą pojawienia się osadnictwa tatarskiego na Litwie były działania polityczne, a na płaszczyźnie społecznej i gospodarczej – potrzeba niwelowania strasznego spustoszenia, jakiego Litwa doznawała ze strony zakonu krzyżackiego. W badaniach historycznych, rekonstruując genezę osadnictwa tatarskiego w Wielkim Księstwie Litewskim, nie zwracano uwagi na zjawiska społeczne i gospodarcze towarzyszące osiedlaniu się koczowników poza Litwą, ograniczając bazę źródłową do wybranych materiałów litewskich” – pisze w pracy z 2003 r. „Rozwój osadnictwa tatarskiego w Wielkim Księstwie Litewskim do końca XV wieku” polski historyk Krzysztof Grygajtis.

W swej kolejnej pracy pt. „Sytuacja prawna Tatarów gospodarskich na Litwie” historyk podkreśla jednak, że o dwóch pierwszych wiekach tatarskiego osadnictwa praktycznie nic nie wiemy. „Sytuacja prawna ludności tatarskiej w pierwszych dwóch wiekach jej pobytu na Litwie przedstawia się

nader mgliście. Nie możemy wiele powiedzieć o ówczesnym położeniu prawnym Tatarów, gdyż poza krótkimi wzmiankami w kronikach oraz w korespondencji ks. Witolda nie zachowały się z tego okresu przekazy pisemne naświetlające zjawisko. Pewnych sytuacji możemy się jednak domyślać lub wnioskować o ich istnieniu na podstawie zachowanej, ale stosunkowo ubogiej, bazy źródłowej z XV w. Faktem jest, że w wieku XVI i na początku XVII w. uprzywilejowanie Tatarów było ograniczone do sfery sądowej i podatkowej. Trudno przychodzi określenie czasu kształtowania się na Litwie podstaw osadnictwa wojskowego Tatarów, którego początki przypadają na lata rządów ks. Witolda” – podkreśla historyk.

Szacuje się, że Tatarzy własny język stracili jeszcze w XVI-XVII wieku. Wpływ na taką sytuację miało to, że nie stanowili jednolitej grupy etnicznej. „Przybysze z krajów Orientu nie stanowili jednoli-

tej grupy, którą dziś nazwalibyśmy etniczną, pochodzili bowiem z różnych części stepu, a osadnictwo miało charakter migracyjny i było rozciągnięte w czasie. Z uwagi na duże rozdrobienie Tatarzy szybko porzucili swój język etniczny (a raczej różne dialekty etniczne), a także strój oraz stepowe zwyczaje i obyczaje, integrując się z ludnością miejscową; pozostała jednak trwała pamięć o stepowej przeszłości oraz wartość największa: religia przodków, czyli islam. To właśnie dzięki odrębności religijnej zachowali oni przez wieki poczucie własnej odrębności etnicznej” – podkreśla się w pracy zespołowej pt. „Tatarzy litewscy czy Lipkowie?” autorstwa Artura Konopackiego, Joanny Kulwickiej-Kamińskiej i Czesława Łapicza. ■

Publikacja z cyklu „Litewscy Tatarzy – 700 lat razem”. Projekt jest częściowo finansowany przez departament Mniejszości Narodowych przy Rządzie Republiki Litewskiej.

Witoldowi Wielkiemu ogółem postawiono kilkadziesiąt pomników
 Fot. wikipedia.org